

δὲ συμμορφούμενοι μετὰ τὴν συνήθειαν, γράφοντες καὶ συνδιαλεγόμενοι ποιοῦμεθα χρῆσιν τῆς τοῦ Σ προσθήκης. Οἱ ἄλβανιστὶ ὀμιλοῦντες ἐκ τῶν πέριξ μερῶν, προσελθόντες καὶ κατοικήσαντες αὐτὴν πρὸ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος περίπου, ἀληθῶς ὀνομάζουσι τὴν νῆσον Πέτσαν· ἀλλὰ τοῦτο δὲν παράγεται ἀπὸ τὴν Πιτυοῦσσαν, καθὰ πρεσβεύει ὁ Κ. Δ. Κυριακοῦ, θέλων νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἄνευ τοῦ Σ γραφὴν, ἣν ἀσπάζεται. Θὰ ἡμεῖς τῶντι εὐτυχεῖς ἂν ἡδυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι περισσώθησαν μὲν οἱ ἀρχαιοτάτοι κάτοικοι τῆς νήσου, ἐκχωρηθέντες δὲ μετὰ πρὸς τὸν τοσούτων αἰώνων ἀπέμαθον τὴν πατρῴαν φωνήν, διὸ καὶ πηρέλαξαν ἐπὶ μικρὸν στρεβλώσαντες τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς πατρίδος αὐτῶν. Ἡ ἐπωνυμία Πέτσαι, καθὰ προσημειωσάμεθα ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ ἡμῶν ἄρθρῳ παράγεται ἀπὸ τὴν Φραγκικὴν λέξιν *Pescia*, εἰς ταύτην δὲ μετένεγκον αὐτὸ τὸ ἐλληνικὸν ἀρχαῖον ὄνομα τῆς Ἀλιούσσης οἱ Φράγκοι, διότι κατ' ἐννοιαν πολλάκις οἱ τῆς Δύσεως μετέφραζον εἰς τὴν ἰδίαν διάλεκτον τὰ ὅσα μέρη ἐκურίσουν ἢ ἐπισκέπτοντο. Τοῦτου δὲ παραδείγματα ἀπαντῶνται συχνότατα, ὡς λόγου χάριν τὸ ἐν Ἀφρικῇ πρὸς ἑω κατὰ τὴν Σικελίαν ἀκρωτήριο, καλούμενον παρὰ τῶν ἀρχαίων *Kalón akρωτήριον* (α) μετέφρασαν *Capo Buono* ἢ *Cap Bon*, οὕτω δὲ καλοῦνται μέχρι σήμερον καὶ πλεῖστα ἄλλα· ἄλλως τε ἢ μετὰ τοῦ Σ. γράψωμεν τὴν φραγκικὴν ταύτην ἐπωνυμίαν ἢ ἄνευ τοῦ Σ. οὐδὲν, καθ' ἡμᾶς, προσκτᾶται οὔτε ἡ ἐπιστήμη οὔτε ἡ ἐπιστημότης τοῦ τόπου· βάρβαρα εἰσὶν ἀμφοτέρω τὰ ὀνόματα καὶ βαρβάρου γλώσσης προσφωνήματα. Τοῦτο μόνον γνωρίζομεν ὅτι ἅμα ἀποσεῖσαν τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος τὸν ξένον ζυγόν, μετὰ τὸ 1821 Σ. ἔτος, καὶ ἐν τοῖς δημοσίοις αὐτοῖς ἐγγράφοις καὶ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἔθνους ὡς Σπετσιῶται ἐθαυμάσθησαν οἱ κλείσαντες τὴν πατρίδα γενηαῖοι κάτοικοι τῆς Ἀλιούσσης.

Ἡ δὲ Πιτυοῦσσα τοῦ Πausanίου ἐστὶ τὸ πρὸς ἄκρατον τῆς νήσου τῶν Σπετσῶν κείμενον νησίδιον, νῦν Κάνθαρος καλούμενον (ἀλβανιστὶ Μπρούμπιθ) ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων· ἡ διπλῇ δὲ αὕτη ὀνομασία, ἣ τε ἀρχαία καὶ ἡ νέα, ἐπήγασαν, καθὰ προσεξηγησάμεθα, ἀπὸ τῶν ἀναμνηστικῶν καὶ ἰδιαζόντων αὐτῷ πλεονεκτημάτων· διὸ οἱ μὲν ἀρχαῖοι, διότι ὡς τὸ δένδρον ἡ Πίτυς ἀναπηδῶσα ἐκ τῆς θαλάσσης τὴν ἀποψιν παρέχεται, ἐκάλεσαν αὐτὴν Πιτυοῦσσαν, οἱ δὲ νέοι κάτοικοι Κάνθαρον, διότι παρεμφερὲς τῷ ζωῦφίῳ Κανθάρῳ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὑδάτων ἤρμεϊ. Ἡ σμικρότης δὲ τοῦ τόπου δὲν εἶναι λόγος ἀποχρῶν, ὡς φρονεῖ ὁ Κ. Δ. Κυριακοῦ, διὰ νὰ μένη

ἀκτονόμαστος ἡ νησίς αὕτη (α). Κατ' ἀλήθειαν ὁ Στράβων ἐμυκτήρισεν ἄλλας πολλὰς μεγαλητέρας μάλιστα, ὡς προέφημεν· ἀλλ' ὁ Πausanίας ἐμνημόνευσε τούτων, καὶ τοῦ Κανθάρου δὴ μνημονεύει, διότι διὰ τοῦτου καὶ τῶν δύο ἄλλων νήσων τῶν πρὸς μεσημβρίαν κειμένων, ἦτοι τῆς Ἀλιούσσης (τῶν Σπετσῶν) καὶ τῶν Ἀριστερῶν, (τῆς Σπετσοπούλας ἢ Ραστερῆς) ἀποτελεῖται ἴδιον σύμπλεγμα, ἐξαιρετικὴ ὁμάς, καθωραρίζουσα τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου καὶ τέρπουσα τοὺς πλωζομένους.

Ἐγραψα ἐν Ἀθήναις, τῇ 10 Φεβρουαρίου 1865.

ΑΝΑΓΓΥΡΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ Χ. ΑΝΑΓΓΥΡΟΥ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΝΕΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΥ ἢ ΜΗ ΤΗΣ ΠΑΡ'

ΗΜΙΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ.

Πολλὰ μέχρι τοῦδε περὶ τοῦ νέου ἡμερολογίου, ὅπερ ἰσχύει παρὰ πᾶσι τοῖς δυτικοῖς ἐν Εὐρώπῃ ἔθνεσιν ἐρρέθησαν καὶ ἐγράφησαν, καὶ πολλὰ περὶ τῆς ἐν ταῖς Ἀνατολαῖς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ διεφιλονεκήθησαν. Νομίζομεν λοιπὸν ὅτι πρέπον εἶναι νὰ τεθῇ τέλος πάντων τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπὸ τὴν καθάραν καὶ φυσικὴν αὐτοῦ ἐποψιν, ὅπως εἰ δυνατόν παυθῇ πᾶσα ματαία ἔρις, διαλυομένων τῶν ἀμφιβολῶν καὶ ἀπορήντων τῶν περιττῶν. Ἀλλὰ δὲν σκοπούμεν νὰ εἰσέλθωμεν ἐνταῦθα εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν τοῦ ζητήματος ἐκθεσιν, διότι πολλὰ καὶ περὶ τούτου ἐγράφησαν καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ, ἀφ' ὧν δύναται ὁ βουλόμενος νὰ ἀρυσθῇ πάντα τὰ δεόντα, ἐπεκτείνων ἢ συστέλλων τὰς ἀναπτύξεις καὶ λεπτομερείας, κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν (1)· ἐπομένως πάντῃ περιττὴ καὶ ἡ ἐκ νέου τούτων ἀναδίφησις. Ὅθεν ἡμεῖς ἐνταῦθα θέλομεν περιορισθῇ εἰς περίληψιν τοῦ

(α) Ὁ Πausanίας εἰς τὸ αὐτὸ Κεφάλαιον ὀλίγον ἄνωτέρω § 4 μνημονεύει τῶν πρὸ τῶν Μεθάνων νησίδων, ἀριθμήσας μάλιστα αὐτάς ὡς ἐννέα οὖσας, καὶ κατανομάσας διὰ τοῦ περιληπτικοῦ αὐτῶν ὀνόματος λέγων· « τὰς δὲ νησίδας αἱ πρόκεινται τῆς χώρας, ἀριθμὸν ἐννέα οὖσας, Πέλοπας μὲν καλοῦσι κ.τ.λ. » Διὰ τοῦτο λοιπὸν νὰ ἀπορῶμεν διότι μιᾶς παρὰ τῇ Ἀλιούσῃ ἐμνήσθη, ἰσοδυναμοῦ ἄλλως τε οὖσης ταῖς πρὸ τῶν Μεθάνων;

(1) Καθόσον ἀφορᾷ τὰ ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς ὑπὸ τῶν ἡμετέρων γραφέντα ἢ ἐρανισθέντα· ἔρα Πανδώρας φυλλάδ. 161, 171, 172, καὶ ἐν τῇ Βοζαγτιδι ὑπ' ἀριθ. 753-854 περίληψιν τινὰ ἐρανισθεῖσαν ἀπὸ τοῦ *L'art de vérifier les dates*.

(α) Πολύβιος Γ'. κεφ. 22, § 5. Ὁ αὐτὸς Γ'. Κεφ. 23, § 1-4.

ιστορικοῦ μόνον μέρος τοῦ ζητήματος, ὅπως ἀπὸ τούτου μεταβῶμεν καὶ εἰς τὸ περὶ καταλληλότητος τῆς παρ' ἡμῖν ἐφαρμογῆς.

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη ἐποχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ δεσποζόντων τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ παντὸς σχεδὸν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ἐντάμα πανταχοῦ καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἡμερολογίου ἡ χρῆσις ἐπεκράτησεν, ἐκπιπτόντων βαθμηδὸν εἰς ἀχρηστίαν πάντων τῶν ἄλλων ἐν ἐκάστῳ τόπῳ ἢ ἔθνει ἰδιορρύθμων χρονολογιῶν, δι' ὃ καὶ πᾶσαι αἱ πανταχοῦ νεοσύστατοι χριστιανικαὶ κοινωνίαι ἄνευ ἄλλης τινὸς ἐρεῦνης συνεμορφώθησαν πρὸς αὐτήν. Τὸ τελευταῖον Ῥωμαϊκὸν ἡμερολόγιον, κατηρτισμένον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἡμερολογίου τοῦ Μέτωνος, περιέπιπτεν εἰς λάθη τινὰ, ἐξ ὧν τοῦ χρόνου προΐοντος, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, ἡ ἀντιστοιχία τῶν ὥρων τοῦ ἔτους εὕρισκετο εἰς μεγίστην ἀνωμαλίαν. Διὰ ταῦτα οὗτος, μόλις τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπικρατήσας πραγμάτων, προσεκάλεσεν εἰς Ῥώμην τὸν περιφημότερον ἀστρονόμον τῆς ἐποχῆς Σωσιγένη τὸν ἀλεξανδρέα, καὶ ἀνέθεσεν αὐτῷ τὴν ἀνγκυρίαν διαρρύθμισιν. Ὁ δὲ Σωσιγένης, παρατήσας ὡς ἄχρηστον τὴν συμπάραθεσιν τῶν σεληνιακῶν μηνῶν τοῦ Μέτωνος, περήγαγεν ἐπὶ τῇ βάσει μόνῃ τῆς ἡλιακῆς φαινομένης κινήσεως, τὸ γνωστὸν καὶ κοινῶς καλούμενον Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον. Ἀλλ' ἐν τοῖς ὑπολογισμοῖς αὐτοῦ ὁ Σωσιγένης παρέβλεψε τὴν καταλόγισιν τινῶν λεπτῶν, ὧν ἡ ἄθροισις ἐπέφερεν ἐν ἐκάστη περιόδῳ ἔτων 133 τὴν ἐλάττωσιν ἑνὸς περίπου ἡμερονυκτίου.

Αὕτη ἡ ὀπισθοδρόμησις ἦτις διὰ τῆς αὐξήσεως αὐτῆς ἐγένετο ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα μᾶλλον ἐπισιθητή, δὲν ἐξέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν Βυζαντινῶν, παρ' οἷς τότε συνεκεντροῦντο αἱ γνώσεις πάσης μαθησεως καὶ ἐπιστήμης. Διὸ καὶ Νικηφόρος ὁ Γρηγοράς, γνωστὸς οὐ μόνον ὡς εἰς τῶν διασημοτέρων βυζαντινῶν ἱστοριογράφων, ἀλλὰ καὶ ὡς κατέχων, ὡς φαίνεται, συστηματικὰς γνώσεις ἀστρονομικὰς, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, παρουσίασε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον τὸν πρεσβύτερον ἔκθεσιν, ἐν ἣ περιέγραφε τὰ τῆς παραδρομῆς τῆς συμβαινούσης ἐν τοῖς ὑπολογισμοῖς τοῦ σωσιγενείου ἡμερολογίου, προτείνων συγχρόνως καὶ τὸν τρόπον τῆς αὐτοῦ διαρρύθμισεως. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐδέχθη μὲν εὐμενῶς τὴν τοῦ Γρηγορίου ἔκθεσιν καὶ πολλὰ τοῦτον διὰ τὴν πρωτοβουλίαν ἐπήνεσεν· ἀλλὰ σκεφθεὶς ὠρίμως μετὰ τῶν συμβούλων αὐτοῦ περὶ τοῦ προσφόρου τῆς ἐφαρμογῆς, ἀπεποιήθη τὴν πραγματοποίησιν. Ποιοὶ ἦσαν οἱ λόγοι ταύτης τῆς ἀποποιήσεως; Ἰδοὺ καταχωρίζομεν αὐτοὺς κατὰ λέξιν ἐνταῦθα, ὡς ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἱστορικοῦ Γρηγορά, τοῦ καὶ αὐτουργοῦ τῆς προτάσεως, ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐ-

τοῦ, διότι οὗτοι τανῦν ὡς καὶ τότε παριστῶσι τὴν ἀληθῆ καὶ ἐμφρονα τῆς δυσκολίας ἐξήγησιν. «Τούτων οὕτω λεχθέντων καὶ οὕτω διατρανωθέντων, προσήκατο μὲν καὶ ἡσθη τῇ ἀποδείξει ὁ βασιλεὺς τάχα δ' ἂν καὶ ἐμέλησε τὴν διόρθωσιν αὐτίκα ἐπενεγκεῖν, ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦτο σύγχυσις μᾶλλον τοῖς ἀμαθέσι φανῇ καὶ μερισμὸν ἐπάγῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, σεσιγημένον ἀφῆκε τὸ πρᾶγμα καὶ ὅλως ἀνεπιχείρητον. Μηδὲ γὰρ ἂν εἶναι ῥάδιον, ἔφησεν, ἅπαντας ἐν ταύτῳ τοὺς ἀνὰ πᾶσαν ἡπειρον καὶ νῆσον ὁμοφύλους διαδραμεῖν καὶ πείσαι μεταμαθεῖν τὴν διόρθωσιν· μερίζεσθαι δ' αὖ, καὶ ἄλλους ἄλλην πανηγυρίζειν καὶ ἑτέραν ἑτέρους ἑορτὴν, τοῦτο δ' οὐ σφόδρα χρηστὸν. Ἵστ' ἐξ ἐκατέρων θάτερον κουφότερον ἐφάνη κεῖσθαι τὰ τοῦ πράγματος ὡς ἔκειτο καὶ μένειν ὡς ἔμενε μέχρις ἡμῶν. Ἐμοὶ δὲ τὸ ὑναντίον μᾶλλον ἐδόκει κουφότερον· τὸ γὰρ τοὺς ὁμοφύλους ἅπαντας καθάπαξ πείσαι τῇ διορθώσει συνθέσθαι εἰμὴ ῥάδιον χρόνῳ ἐνὶ ἀλλὰ δυσὶ καὶ τρισὶ ῥάδιον ἂν ᾦν, ὥσπερ καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν, ὡς ἔφημεν, πάλαι πολλάκις γεγένηται· ἀλλὰ δι' ἣν ἐφθήμεν εἰρηκότες αἰτίαν τὸ τοῦ βασιλέως τέως ἐπεκράτησε δόγμα· μᾶλλον ἢ τὸ ἡμέτερον » (2).

Ἐκ τούτου βλέπομεν ὅτι ὁ ἀστρονόμος ζήλω τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκριθείας καὶ μεθ' ὅλας τὰς τοῦ αὐτοκράτορος σπουδαίας κυβερνητικὰς παρατηρήσεις, ἐνέμενεν εἰς τὴν γνώμην αὐτοῦ. Κατὰ τὸν ΙΔ'. αἰῶνα καὶ Ματθαῖος ὁ Βλάσταρις ἐν τῷ αὐτοῦ συντάγματι τῶν ἱερῶν κανόνων, ὁμιλῶν περὶ τῆς ἰσημερίας δεικνύει τὸ ἐσφαλμένον τοῦ καθεστῶτος ἡμερολογίου, ἀλλ' ἀποποιεῖται τὴν διόρθωσιν διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους δι' οὓς καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος, προσθέτων καὶ τὸν ἀνίσχυρον τῆς δῆθεν δυσκολίας νεωτέρων ὑπολογισμῶν (3). Τὴν γνώμην ὁμῶς τοῦ Γρηγορά ἐν τοῖς ἐπομένοις χρόνοις ὑπεστήριξαν καὶ ἄλλοι τῶν σοφῶν Βυζαντινῶν, ὡς βεβαίῳ ὁ Βοβίνος, ἀλλὰ δὲν ἐνομάζει εἰμὴ μόνον τὸν Ἰσαάκ Ἀργυρον (4).

Καὶ ἐν ταῖς παραμοναῖς ἤδη τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ σοφώτερος τῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀνδρῶν Γεώργιος ὁ Γεμιστὸς ὁ καὶ Πλήθων ἐπικληθεὶς, εἶχεν ἤδη συντάξει ἐξακρίβωσιν καὶ διαρρύθμισιν τοῦ ἡμερολογίου περιεχομένην ἐν τῷ συγγράμματι παρατοπίας τινὸς, ἥτοι πολιτείας ἰδεώ-

(2) Νικηφόρου Γρηγορά ἱστορίων βιβλ. Ζ'. κεφ. 43. Ἐν ἐκδόσει Βυζαντιν. τόμ. XIX. τεύχ. Α'. σελ. 364.

(3) Ματθαίου Βλαστάριος. Σύνταγμα κατὰ στοιχείων τῶν θεῶν κανόνων, περὶ τὰ τέλη τῆς λέξεως Πάσχα. Ἐν δὲ τῇ ἐκδόσει τῶν ἱερῶν κανόνων ὑπὸ Ποτλῆ καὶ Ῥάλλη, Ἀθήνησιν, τόμ. ς'. σελ. 424-425.

(4) Ὁρα τὸν βίον τοῦ Γρηγορά ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τῶν ἱστορίων αὐτοῦ Jo Bovinus, ἐν σελ. XXII, ὡς ἀνωθεν.

δους αὐτοῦ. Τὰ δὲ σωθέντα ἐκ τοῦ συγγράμματος τούτου ὑπὸ τὸν τίτλον *Πλήθωνος Νόμων συγγραφή* τὰ σωζόμενα, ἐξεδόθησαν ἐσχάτως ἐν Παρισίοις ὑπὸ τοῦ Κ. Κ. Ἀλεξάνδρου, μέλους τοῦ γαλλικοῦ Συνεδρύματος, ὅστις περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐν τοῖς προλεγόμενοις αὐτοῦ ἐκφράζεται ὡς ἀκαλούθως· «Τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Πλήθωνος εἶναι ἄξιον τῆς προσοχῆς ἡμῶν· δὲν ὁμοιάζει οὔτε τὸ τοῦ Μέτωνος οὔτε τὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, ἀλλὰ συνίσταται εἰς μίγμα τι ἐξ ἀμφοτέρων, μετ' ἐμφαντικῶν μεταβολῶν αἵτινες καθιστῶσι τὴν συμμετρὶν ἀκρίβεστέραν.» Καὶ αὐτόθι ἐν ταῖς σημειώσεσιν, ἃς μετέδωσε τῷ Κ. Κ. Ἀλεξάνδρῳ, ὁ Κ. Βικέντιος (Vincent), μέλος καὶ οὗτος τοῦ γαλλικοῦ Συνεδρύματος, ἐκφράζεται ἔτι ἐμφαντικώτερον. «Σημειώτέον ἐν παρόδῳ ὅτι καθόσον ἀφορᾷ τὴν θρησκείαν, ἐὰν τοιούτῳ τι ἡμερολόγιον εὕρισκετο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς χριστιανοῖς, ἐξαιρέσει ὅμως τῆς ἐβδομαδιαίας δικνομῆς, δὲν ὑπῆρχε πλέον ἀνάγκη τῆς γρηγοριανῆς διαρρύθμισεως» (5). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πλήθων παρεμβεθεὶς μετὰ τῶν ἄλλων εἰς τὰ φλωρεντινὰ καμύματα ἦλθε καὶ εἰς στενωτέραν συνάφειαν μετὰ τῶν διαφόρων σοφῶν καὶ ἐπιστημόνων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς Ἰταλῶν, ἐπόμενον βεβαίως εἶναι ὅτι διακρίνωσεν αὐτοῖς πολλάς τῶν γνώσεων καὶ ἰδεῶν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅπως τοῦτο καὶ ἂν ἐκληφθῇ, ἀναμφίδουλον εἶναι ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὸ σύνταγμα αὐτοῦ ἐγένετο γνωστὸν παρὰ τοῖς σοφοῖς τῶν Εὐρωπαίων, ὡς καὶ συγχρόνως, μὲ τὴν διασποράν τῶν βυζαντινῶν προσφύγων, τὰ τοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Βλαστάρη καὶ οἰοῦντο ἄλλου, ὡς προηγουμένως εἵπομεν, βυζαντινοῦ.

Μετὰ παρέλευσιν οὖν ἐνὸς αἰῶνος καὶ ὀλίγων τινῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἐτῶν, ὅτε αὐταὶ αἱ γνώσεις ἐγένοντο κτῆμα κοινὸν παρὰ πᾶσι τοῖς τῶν Εὐρωπαίων σοφοῖς, ὁ τότε παππεύων ἐν Ῥώμῃ Γρηγόριος II' ἔκρινεν εὐλογον νὰ προσκαλέσῃ διαφόρους ἐπιστήμονας πρὸς διαρρύθμισιν τοῦ καθεστῶτος ἡμερολογίου, καὶ ἐπομένως νὰ διατάξῃ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς. Ἀλλ' οἱ μὲν πάππαι τῆς Ῥώμης εὐκόλως ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσι τὸ τοιοῦτον ὡς τότε κατέχοντες καισαρικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ πολλῶν δυτικῶν ἐκκλησιῶν, οὐχ οὕτως ὅμως εἶχεν οὔτε καὶ νῦν ἔχει τὸ πρᾶγμα παρ' ἡμῖν. Πᾶσα τοιαύτη, εἴτε πρὸς τὸ κρεῖττον εἴτε πρὸς τὸ χεῖρον, μεταβολή, εὐκολώτερον ἐπιβάλλεται, ἐν τε τῷ πολιτικῷ καὶ τῷ θρησκευτικῷ ὀρίζοντι, ὑπὸ ἐξουσίας συγκεντρωμένης ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ χειρὶ, παρὰ ὅτι ἐπιτυγχάνεται ὑπὸ ἐξουσίας συμμεριστικῆς, ἐπομένως ὑποκειμένης εἰς

πολλὰς ἀντιδράσεις καὶ περισπασμούς. Ἐν τοσούτοις τὰ ἄλλα δυτικὰ ἔθνη καὶ ἐκκλησίαι, ἅτινα ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐπωνυμίαν Διαμαρτυρουμένων ἢ Διαρρύθμιστῶν εἶχον ἤδη λυτρωθῇ ἀπὸ τοῦ τῆς Παπῶσνης ζυγοῦ, ἀπεποιήθησαν κατ' ἀρχὰς νὰ παραδεχθῶσι τὴν διαρρύθμισιν ταύτην. Ἀκμαζούσης γὰρ εἰσέτι τῆς πρὸς ἀπολύτρωσιν πάλης καὶ διαρκούντος μετὰ ταῦτα τοῦ ἐντεῦθεν προελθόντος δονισμοῦ, ὅτε καὶ λίαν ἐπίφοδοι ἦσαν εἰσέτι αἵτε φαναταὶ καὶ αἱ ὑποχθόνιοι ἐπῆρειαι τοῦ Παππισμοῦ, εὐλόγως αἱ κυβερνήσεις καὶ οἱ ἀρχηγοὶ ἐκείνων τῶν ἐκκλησιῶν ἐδίσταζον νὰ παραδεχθῶσι τὴν διαρρύθμισιν ταύτην, ἵνα μὴ φανῶσιν ὡς ὑπείκοντες τοῖς θεσπίσμασι τοῖς ἐξερχομένοις ἀπὸ τοῦ Βατικανοῦ.

Τὸ ζήτημα τοῦτο, τὸ περὶ ἡμερολογίου, ἂν καὶ καθαρῶς ἐπιστημονικὸν κατ' οὐσίαν, πολιτικὸν δὲ ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν, λαμβάνει ὅμως ὡς στενωτάτα συνεχόμενον μετὰ τῆς κατ' ἔτος τοῦ Πασχαλίου ἐξακριβώσεως, χαρακτηρᾷ τινὰ ἐκκλησιαστικὸν, οὐδαμῶς ὅμως καὶ παντάπασιν δογματικὸν, ἀλλ' ἀπλῶς καθηγετικὸν (*disciplinaire*). Ἀπὸ τῶν παλαιότερων χρόνων ἐν ἐκ τῶν πολλῶν μέσων ἃ μετέρχοντο οἱ τῆς Ῥώμης πατριάρχαι πρὸς ἐξόγκωσιν τῆς ἐν τῇ Δύσει κανονικῆς ἱεραρχίας αὐτῶν, εὕρισκεται εἰς τὴν παρεξήγησιν θεσπίσματος τινὸς τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, καθ' ἣ φαίνεται ὅτι ἐπετέλλετο τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης, ἀφ' οὗ παρὰ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας παρελάμβανε τὸν ὀρισμὸν τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς, νὰ διαγγέλλῃ ταύτην καὶ ταῖς ἀπωτέρω πρὸς δύοσιν ἢ ἄρκτον ἐπαρχίας. Ταύτην τὴν ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως ἐπιτρεπομένην τοῖς Πάππαις ἐκκλησιαστικὴν ὑπηρεσίαν οὗτοι ἐραντάσθησαν νὰ παραστήσωσιν ὡς προνόμιόν τι, καὶ ἐπομένως ὡς δεῖγμα τῆς ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν δεσποτείας αὐτῶν. Ὡς ἐκ τούτου καὶ Λέων ὁ Α', δηλοποιῶν ἐπισκόπῳ τινὶ τῆς Ραβέννης τὸν τοῦ Πασχαλίου ὀρισμὸν, ἀποτολμᾷ νὰ παραστήσῃ τὴν διοχέτευσιν ταύτην ὡς μέλημά τι δεδομένον τοῖς Ῥωμαϊκοῖς πάππαις ἐκ θείας διαταγῆς καὶ ἐγνωσμένον ἐκ παραδόσεως πατερικῆς (6). Ἀλλ' ὅτε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἔγραψε Μαρζιανὸν, συναισθανόμενος ὅτι παρ' αὐτῷ τὰ τοιαῦτα δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν οὐδεμίαν ἰσχύν, ἐξεφράζετο κοσμίως καὶ σεμνῶς λέγων, ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος διέταξε τῇ Ἀλεξανδρινῇ ἐκκλησίᾳ τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ Πασχαλίου καὶ τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον ἵνα δι' αὐτοῦ ὁ τῆς τοιαύτης ἐπιστολῆς ὀρισμὸς μεταδίδεται καὶ πρὸς τὰς ἀπωτέρας ἐκκλησίας γενικῶς (7). Ὁ Βαρώνιος ὅμως, καὶ τοι

(5) Plethon. Traité des lois etc. par Mr. C. Alexandre membre de l'Institut (Paris 1839) p. 73.

(6) «Hoc divina institutio et paterna traditio ad nostram sollicitudinem voluit pertinere.» Epist. Leon. Magni, ep. 76 (al. 77).

(7) «Ut hujus scripti ad longinquiores ecclesias judicio generaliter percurreret» Ibid. ep. 74 (al. 76).

μεταφέρων κατὰ λέξιν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην Λέοντος τοῦ Α΄. πρὸς τὸν Μαρκιανόν, καθυποβάλλει αὐτὴν ἐν δεινῇ σπρεβλώσει μεταξύ δύο παραγράφων, δι' ὧν καταγίνεται νὰ παραστήσῃ, ὅτι ἡ Ἀλεξανδρινὴ Ἐκκλησία ὑπεχρεοῦται νὰ δηλώσῃ τὸ Πασχάλιον κατὰ πρῶτον τοῖς ἐπισκόποις τῆς ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ὅπως παρὰ τούτων πληροφοροῦνται καὶ ἅπασαι αἱ λοιπαὶ Ἐκκλησίαι (8). Καὶ ὁ Τιλλεμόντιος ὡσαύτως λέγει ὅτι τῇ Ῥώμῃ ἐδέδοτο ἡ κήρυξις τοῦ Πασχαλίου πρὸς πάσας τὰς Ἐκκλησίας, βασιζόμενος εἰς χωρίον τι τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ Περί κύκλου πασχαλίου συντάγματος αὐτοῦ (9). Δὲν ἠδυνήθην δι' αὐτοψίας νὰ παρατηρήσῃ τὸ σύνταγμα τοῦτο καὶ ὑποπτεύομαι μήπως τὸ χωρίον ἀμελῶς παραφράζεται ὑπὸ τοῦ Τιλλεμοντίου κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Βαρωνίου εἰ μὴ τι χεῖρον· διότι ἐὰν τὸ θεσπισμα ἔλεγε πραγματικῶς πρὸς πάσας τὰς Ἐκκλησίας, πῶς ὁ Λέων Α΄. γράφων πρὸς τὸν Μαρκιανόν περιέστειλεν αὐτὸ μόνον εἰς τὰς ἀπωτέρας; Τὸ τῆς περιστολῆς ἐδῶμα δὲν ἀνῆκε βεβαίως εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ πατριάρχου τούτου, ὡς ὁράται ἀπὸ τε τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν ῥαθενάτην ἐπίσκοπον, καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων αὐτοῦ γνωρίζεται ἐπιχειρημάτων ἀλαζονικῶν (10).

Διὰ τίνα οὖν λόγον ἅπασαι καὶ οὐχὶ μόνον αἱ πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς ἄρκτον τῆς Ῥώμης ἐν ἀπωτέροις κείμεναι Ἐκκλησίαι; Ποίαν ἀνάγκην εἶχον ταύτης τῆς διαπορθμεύσεως αἱ πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς μεσημέριαν κείμεναι, αἵτινες καὶ ἐνωρίτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἠδύναντο νὰ λαμβάνωσι τὴν δηλοποίησιν παρὰ τῆς αὐθεντικῆς πηγῆς; Καὶ περὶ μὲν τῶν Ἀνατολῶν οὐδεμίᾳ ἡ ἀμφιβολία ὅτι ταῦτα εἶναι κομπάσματα τῶν μεταγενεστέρων ἐποχῶν· ἀλλ' ἐὰν ἔμενέ τις δισταγμὸς ὡς πρὸς τὴν Ἀφρικὴν, οὗτος διασκεδάζεται ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας πρὸς τοὺς Πατέρας τῆς ἐν Καρθαγένη συνόδου, ὅτε αὐτὸς ἐπιστέλλων αὐτοῖς ἐπίσημα καὶ αὐθεντικὰ ἀπόγραφα τῶν ἐν Νικαίᾳ θεσπισθέντων κανόνων, πρὸς ἀποσώθῃσιν τῶν τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης Ζωσίμου παρατόλμων ἀξιώσεων, στηριζομένων ἐπὶ τινος κινδηλεύσεως τῶν κανόνων τούτων, συναποστέλλει αὐτοῖς καὶ τὸ ἐπέτειον Πασχάλιον, κατὰ συνέπειαν προηγουμένης ἐκείνων αἰτήσεως. Ὡσαύ-

τως δεικνύεται καὶ ἔτι ἀπὸ δύο κανόνων τῆς αὐτῆς συνόδου, καθ' οὓς ἐναποτίθεται τῇ κατ' ἔτος, συνερχομένη ἐν Καρθαγένη συνόδῳ· τὸ διαβιβάζειν τὸ Πασχάλιον πρὸς τὰς λοιπὰς ἐν Ἀφρικῇ ἐκκλησίας (11). Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ ῥαθεὶς Ζωσίμος μεταξὺ τῶν ἄλλων αὐτοῦ τολμημάτων ἐπεχείρησε κατὰ παράβασιν τοῦ νικαῖκου θεσπίσματος καὶ νὰ ἐξακριβώσῃ αὐτὸς ἐν Ῥώμῃ τὴν ἡμέραν τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ὑπὲρ δύναμιν ἐν ἐκείναις τοῖς χρόνοις, ὅθεν καὶ σφαλερῶς τὸ ἐξετέλεσεν, ὡς ὁράται ἀπὸ ἐπιστολῆν τινα τοῦ Πασχασίνου, ἐπισκόπου Αἰλυθαίου πρὸς τὸν αὐτὸν Λέοντα, πιθανῶς ἵνα καταστήσῃ αὐτὸν μᾶλλον προσεκτικόν (12). Τοῦτο δ' εἰκάζεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐν πολλαῖς τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ ὁ Λέων ὑπερβαλλόντως καταγίνεται περὶ τῆς συγχρόνου τοῦ Πάσχα ἑορτάσεως, πρὸς σκοπὸν μᾶλλον τοῦ νὰ φαίνεται ὑπέρτατος τῶν τοιούτων κηδεμῶν, ἢ πρὸς οὐσιωδὲς τι ἀποτέλεσμα· διότι οὐδεὶς τοῦτο ἠμφισβήτει· ἄλλως τε ἡ δῆλωσις ἐξερχομένη ἐκ τῆς κοινῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πηγῆς οὐδεμίαν ἄφηνε πρὸς διχουστασίαν ἀφορμὴν.

Οὗτος οὖν ὁ θεσμὸς ἔμεινεν ἐν ἰσχύϊ διαρκῶς παρὰ πάσας ταῖς Ἐκκλησίας· μάλιστα δ' ἐτηρήθη καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, ἕως τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν οἱ Πάππαι, ἀποσχισθέντες τῆς καθαυτὸ Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐπαύσαν καὶ νὰ δέχωνται τὸ Πασχάλιον ἀπὸ Ἀλεξανδρείας· ἐπομένως τοῦτο διωρίζετο ἐν Ῥώμῃ ἀφ' ἧς μετεδίδετο καὶ πρὸς ἅπασαν τὴν λοιπὴν Εὐρώπην μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων (13). Ἀφ' οὗ ὁμοῦ διαφθοραὶ τῆς Δύσεως Ἐκκλησίαι, ἐλευθερωθεῖσαι ἀπὸ τῆς παππικῆς δεσποτείας, δὲν εἶχον πλέον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ λαμβάνωσι τὸν ὀρισμὸν τοῦ πασχαλίου ἀπὸ τῆς Ῥώμης, ἐὰν παρεδέχοντο ἀμέσως τὸ νέον ἡμερολόγιον, ἥθελον φάνεσθαι ὡς τρόπον τινὰ διατελοῦσαι εἰσέτι εἰς τὴν αὐτὴν ὑποταγὴν. Διὰ τούτους καὶ ἄλλους παραπλησίους λόγους, εἰς διαρρύθμισέως ταύτης ἐπιβληθείσης συγχρόνως σχεδὸν τῇ ἀναγορεύσει αὐτῆς, ἐν ἔτει 1582, παρὰ πᾶσι ταῖς τῷ Βατικανῷ ὑπεικούσαις Ἐκκλησίαις καὶ ἔθνεσιν, ἐν μὲν τῇ προτεσταντικῇ Γερμανίᾳ, Δανίᾳ, Ἑλβετίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ ἡ παραδοχὴ ἡργοπόρησεν ὑπὲρ τὸν ἑνα αἰῶνα, ἐν δὲ τῇ Μεγάλῃ Βρεττανίᾳ καὶ τῇ Σβεκίᾳ ὑπὲρ τὸν ἑνα καὶ ἥμισυν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν Ῥώμῃ γενομένη διαρρύθμισις τοῦ

(8) «A quibus reliquae omnes ecclesiae certiores redierunt.» Baron. Anual. ad an. 325 § 110—112.

(9) Tillemont, Histoire ecclesiastique t. 14. p. 623.

(10) Μὴ ἀπορήσῃ δὲ τις ἂν ἐνταῦθα περὶ τοῦ Λέοντος Α΄. ἐκφραζόμεθα τοσοῦτον αὐστηρῶς ὁ ἐκδότης τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ Κεσνέλιος καὶ τοὶ ἀνέκων τῇ δοτικῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, μεταχειρίζεται ἐν περιστάσεσιν τισι πράσις πολὺ πλείοτερον δεινὰς. Ἐὰν τοιαύτας μεταχειρίζομεθα καὶ ἡμεῖς ἐδῶ τὸ πρᾶγμα ἴσως ἦθελε παραξηγηθῇ.

(11) Ὅρα ἐν τῇ κώδῃκι τῶν κανόνων τῆς Ἀφρικανῆς ἐκκλησίας τοὺς ὑπ' ἀριθ. 51 καὶ 73 (ἄλλ. 60 καὶ 74), τὴν δ' ἐπιστολὴν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐν τῇ τέλει τοῦ κώδικος αὐτοῦ.

(12) Ὅρα τούτην καμμένην πρὸ τῆς 3ης τῶν τοῦ Λέοντος Α΄ ἐπιστολῶν.

(13) Baron. ad ann. 325 § 112.

ἡμερολογίου φαίνεται ὅτι δὲν μετεῖχε τῆς ἐντελοῦς ἐπιστημονικῆς ἀκριβοῦς, δι' ἧς καὶ ἐν τῇ προτεσταντικῇ Γερμανίᾳ ἐγένετο ἰδιάζουσά τις διαρρύθμισις δεκτὴ γενομένη καὶ ὑπὸ τῶν Δανῶν, ἐξ ἧς συνέβη δις ἐν τῷ ΙΗ' αἰῶνι νὰ ἐορτάσωσι τὸ πάσχα οἱ Προτεστάνται μίαν ἐβδομάδα πρὸ τῶν Παπικῶν. Ἐπὶ τέλους ὁμῶς, χάριν τῆς κατὰ τὰ ἐφικτὸν ἀρμονίας μεταξὺ χριστιανῶν, καὶ τούτων ὄντων ὁμοθνήδων, οἱ ἐν Γερμανίᾳ προτεστάνται, κατὰ συγκατάθεσιν, ὑπεχώρησαν παραδεχθέντες τὸ ῥωμαϊκόν (14).

Τούτων οὕτως συμβαινόντων ἐν Λύσει, αἱ ἀνατολικαὶ Ἐκκλησίαι δὲν ἔκριναν εὐλογον νὰ παρακολουθήσωσι τὴν πορείαν τῶν δυτικῶν. Τίς δὲ ἔπρεπε νὰ ἦναι ὁ καθ' αὐτὸ καὶ κύριος λόγος τῆς ἀποποιήσεως αὐτῶν; Πολλὰ καὶ διάφορα ἐγράφησαν καὶ τανῦν ἐν τῷ ΙΘ' αἰῶνι καὶ ἐν ταῖς προλαβούσαις ἐποχαῖς ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε πρὸς τοῦτο διάφοροι προτάσεις ἀπετείνοντο πρὸς τοὺς Ἀνατολικούς. Ἀλλ' ὅτε αὗται ἐγίνοντο, συνέπιπτον καὶ μεθ' ἐτέρων διενέξεων δογματικῶν καὶ μετὰ μεγάλων προσπαθημάτων, ποικίλων καὶ παντοίων, ἵνα οἱ μὲν σύρῳσιν ἡμᾶς πρὸς τὸν Παπισμόν, οἱ δὲ πρὸς τὸ ἀντίθετον αὐτῷ ἄκρον τὸν Προτεσταντισμόν. Ἐν τῷ τοιούτῳ δὲ ὑπερτάτῳ ἀγῶνι, ὅτε οἱ ἐν ταῖς Ἀνατολαῖς ἐμφωλεύοντες Ἰησοῦται κατῴρθουν διὰ τῶν παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ κυβερνήσει ὑποχθονίων αὐτῶν ἐνεργειῶν, ὅτε μὲν τὴν ἐκθρόνισιν, ἄλλοτε δὲ καὶ τὴν ἀπαγχόνισιν δύο πατριαρχῶν, ὅτε ἀπὸ τοῦ ἐν Ῥώμῃ παπικοῦ ταμείου ἐξήρχοντο τὰ ἀναγκαιοῦντα ἀργύρια πρὸς ἐπίδοσιν τῶν τοιούτων θεοφιλῶν ἐνεργειῶν (15), τὰ ἐπιχειρήματα βέβαια καθύσον ἀπέβλεπον οὐχὶ μόνον τὸ περὶ ἡμερολογίου, ἀλλὰ καὶ πάντα τᾶλλα ζητήματα, δὲν ἦσαν ἅπαντα ἐκ τῶν μᾶλλον προσφῶν· συνέβαινε δὲ καὶ ἐν ταύτῃ ὡς ἐν πάσῃ ἄλλῃ δριμυτάτῃ μάχῃ, νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὅπλον πᾶν τὸ προστυχόν.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων θέλω ἀναφέρει ἐνταῦθα ἐν καὶ μόνον, τὸ μᾶλλον εὐλογοφανές, ὅπερ καὶ τανῦν εἰσέτι ἀφελῶς πῶς ἀντιτείνεται ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀπολογητῶν. Ἐάν παραδεχθῶμεν, λέγουσι, τὸ νέον ἡμερολόγιον δύναται νὰ συμπέσῃ νὰ τελεῶμεν τὸ Πάσχα μετὰ τῶν Ἰουδαίων, τοῦτο δὲ ἀπαγορεύεται ὑπὸ τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας. Ἄς ἐρευνήσωμεν αὐτούς.

Οἱ Ἰουδαῖοι, ἐξ ἐσφαλμένων ὑπολογισμῶν, συνέβηκεν ἐνίοτε νὰ ἐορτάζωσι τὸ ἐαυτῶν Πάσχα καὶ πρὸ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας, ἐν ᾗ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἀπῆται ῥητῶς τὸ μετ' αὐτήν. Τούτους παρηκολούθησαν

καὶ πολλοὶ τῶν χριστιανῶν, διὰ τὴν πρόληψιν ὅτε τὸ χριστιανικὸν Πάσχα, καθ' ὃ ἀντικατάστασις τοῦ Ἰουδαϊκοῦ, δὲν ἔπρεπε ν' ἀπομακρύνεται ἀπὸ τῆς ἐορτάσεως αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν συνέβαινον, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ στάσεις πολλαί, τῶν μὲν προσεχόντων τοῖς Ἰουδαίοις, τῶν δὲ ὑπολογιζομένων τὴν ἀληθῆ καὶ πραγματικὴν ἰσημερίαν ἀλλὰ καὶ τούτων πάλιν διαφωνούντων ἐν τοῖς ὑπολογισμοῖς. Ταῦτα οὕτως διέκειντο μέχρις οὗ συνεκλήθη ἡ ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας οἰκουμενικὴ σύνοδος πρὸς ἐρευναν τῶν πολλὰ σκάνδαλα προξενησάντων τοῦ Ἀρείου διδαγμάτων καὶ πρὸς ἐξομάλυνσιν τῶν περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἐορτῆς διενέξεων. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον γνωστὰ εἶναι τοῖς πᾶσιν ἡ τε τοῦ Ἀρείου κατάκρισις καὶ ἡ περὶ τοῦ ὁμοουσίου τοῦ θεοῦ Λόγου διακήρυξις. Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον ἡ σύνοδος ἀνέθεσε τὴν φροντίδα τῆς ἐρεῦνης καὶ τῆς ἐξακριβώσεως εἰς Εὐσέβιον τὸν Καισαρείας ἐπίσκοπον, ὡς τὸν μᾶλλον τῶν τοιούτων γνώσεων ἐδήμονα (16). Οὗτος οὖν συναρμολογήσας πάλιν τὸ ἡλιακὸν ἔτος μετὰ τῶν τοῦ Μέτωνος σεληνιακῶν μηνῶν διώρισε τὴν 24 Μαρτίου ὡς ἡμέραν ἰσημερίας, καθὼς καὶ τῶντι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐποχῇ οὕτως συνέβαινε· μεθ' ὃ καὶ τὰ τῶν σεληνιακῶν περιόδων προσήρμοσεν, ἐπομένως ἡ Σύνοδος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αὐτοῦ προτάσεων τὸν περὶ ἐορτάσεως τοῦ Πάσχα ὅρον ἐξέδωσε. Τὸ κείμενον τοῦ ὅρου τούτου, ἥτοι θεσπίσματος, μὴ περιληφθὲν μετὰ τῶν ἄλλων εἴκοσι κανόνων, οἵτινες ὑπὸ τῆς τῆς αὐτῆς συνόδου ἐψηφίσθησαν, καὶ μόνον ἐν τοῖς πρακτικοῖς αὐτῆς ἀναφερόμενον, συναπωλέσθη μετὰ τῶν πρακτικῶν τούτων, εἰς ὃ καὶ οἱ διάφοροι κανονογράφοι καὶ ἱστορικοὶ ἀναφέρονται ὡς ἐκ ταύτης οὖν τῆς ἀπωλείας εὕρισκόμεθα εἰς ὁλοτελῆ ἄγνοιαν τοῦ κειμένου τούτου καὶ τῆς ἀκριβοῦς αὐτοῦ διαλήψεως.

Ἔχομεν δὲ ἀντὶ τούτου τὸν Α'. κανόνα τῆς μετ' ὀλίγα ἔτη συγκροτηθῆσης ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου ὅς τις καταδικάζει μὲν τοὺς τολμῶντας παραλύειν τὸν ὅρον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ πάσχα ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ οὐδὲν ἕτερον περιστατικὸν ἐξακριβοῖ, ὡς τοῦ ὅρου τούτου ὄντος τοῖς πᾶσι γνωστοῦ. Ἐναπολείπεται ὁμῶς ἡμῖν παρεκτός τούτου καὶ ὁ Ζ. τῶν λεγομένων Κανόνων τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, δι' οὗ διαχέεται πλείονον ἐπὶ τοῦ ζητήματος φῶς. Ἡ συλλογὴ αὕτη, ἣτις πολλὰς περιέχει ἀποστολικὰς διαταγὰς, δὲν ἦτο γνωστὴ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου οὐδ' ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων, μέχρι τῆς ἐν Τρούλλῳ τῇ πενθῆκτῃ συνόδῳ συμπληρωματικῆς, ὅτε καὶ κατὰ πρῶτον ἀ-

(14) L'art de vérifier les dates, ὡς ἀνωτέρω.

(15) Ὅρα τὴν ἱστορίαν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ τοῦ Χάμπερ, ἐν κεφ. 45 καὶ 48.

(16) Ὅρα Εὐσέβ. ἐν βίῳ Κωνσταντίνου βιβλ. Δ. § 34-35. S. Hieron. De script. eccles. in Hippolyto. Ὡς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Floury Hist. eccles. XI § 14.

παντῶμεν ἀναφερομένους τοὺς κανόνες τούτους (17). Δυνάμεθα ὅμως νὰ παραλάβωμεν καὶ τὸν κανόνα τοῦτον ὑπ' ὄψιν ὡς ἐκφράζοντα τὴν διάνοιαν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος θεσπίσματος. « Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τὴν ἀγίαν τοῦ Πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσει καθαιρέσθω. » Ἐκ τούτου τρανῶς ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν κατακρίνεται ἀπολύτως τὸ μετὰ τῶν Ἰουδαίων συνεορτάζειν, ἀλλ' ἐὰν τοῦτο γίνεταί πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας, δηλαδή, ὡς ἀνωτέρω ἐλέγομεν, ἐὰν τις θέλῃ νὰ ὑποδουλοῦται εἰς τοὺς ἐσφαλμένους τῶν Ἰουδαίων ὑπολογισμοὺς, στοχαζόμενος ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἶναι ὑπόχρεοι νὰ ἀκολουθῶσι τυφλοῖς ὄμμασι τὴν πλάνην αὐτῶν καὶ νὰ μὴ ζητῶσιν αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν τὸ ἀκριβές. Ἀλλ' ἐὰν αἱ ἐορταὶ συμπίπτουσι μετὰ τὴν ἰσημερίαν, οὐδὲν κείμενον αὐθεντικὸν καταναγκάζει ἡμᾶς χάριν τῆς τοιαύτης συμπτώσεως νὰ περιφρονῶμεν τὴν λογιστικὴν ἀκριβείαν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας, ὡς εἰδείξαμεν, ἐστηρίχθη καὶ ὁ ἐκ Νικαίας θεσμός.

Τοῦναντίον μάλιστα, εἰ καὶ τὰ πρακτικά τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀπωλέσθησαν, σώζεται ὅμως ἡμῖν μνημεῖον ἀνήκον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, δι' οὗ δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἀληθῆ διάνοιαν τοῦ θεσπίσματος ἐκείνου. Τοῦτο συνίσταται εἰς τὴν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν, δι' ἧς ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἀπὸ μέρους τῆς συνόδου, καθὼς συγκαλεστῆς αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς ἐκδοθέντων θεσμῶν κυρωτῆς, διαδηλοῖ πᾶσι τοῖς ἀπανταχοῦ χριστιανοῖς τὸ θέσπισμα τὸ περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἐορτῆς. Ἡ ἐγκύκλιος ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ κηρύττει ἐν πρώτοις τὴν ὑπερτάτην ἀνάγκην τῆς συγχρόνου ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐορτάσεως τοῦ Πάσχα ὑπὸ πάντων τῶν πιστῶν· τοῦτο εἶναι ὑποχρέωσις ἀναπόδραστος πρὸς πάντα τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνήκοντα χριστιανόν. Ἀλλὰ τίς πρέπει νὰ ᾔνοι αὕτη ἡ ἡμέρα; Ἐνταῦθα κατὰ δεύτερον λόγον ἡ ἐγκύκλιος προσκαλεῖ τὴν προσοχὴν ἡμῶν. Οἱ Ἰουδαῖοι, λέγεται ἐκεῖ, ἐν τῇ πλάνῃ καὶ τῇ περὶ αὐτῶν ἀκολουθοῦσι τοσοῦτον ἐσφαλμένους ὑπολογισμοὺς ὥστε καὶ συμβαίνει νὰ ἐορτάζωσι τὸ Πάσχα δις καθ' ἓνα καὶ αὐτὸν ἐνιαυτόν. Ἐπομένως οἱ χριστιανοὶ δὲν πρέπει νὰ μεριμνῶσι περὶ τοῦ πότε οἱ Ἰουδαῖοι τελοῦσι τὴν αὐτῶν ἐορτὴν, ὅπως καὶ οἱ χριστιανοὶ κατ' ἀναλογίαν διορίσωσι τὴν ἑαυτῶν, ἀλλὰ ν' ἀκολουθῶσι τὴν ὁδὸν ἥτις

(17) Ὁ Β'. κανὼν τῆς ἐν Τροῦλλῳ δὲν παριστᾷ αὐτοὺς ὡς βεβαίως τοιοῦτους, ἀλλ' ὡς παραδεδομένους καὶ κυρωθέντας ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ παραδοθέντας ἡμῖν ὡς νόματι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Ὁ δὲ ἱερός Φῶτιος ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Νομοκάνονος αὐτοῦ, ὡς λεγόμενος τῶν ἁγίων Ἀποστόλων χαρακτηρίζει, ὑπενείρων καὶ τὸ ὅτι « ἀμφιδόλους τινὲς αὐτοὺς διὰ τινὰς αἰτίας ἡγήσαντο. »

ἐνεχαράχθη ὑπὸ τῆς Συνόδου (18). Αὕτη δὲ κατὰ τὰ ἤδη ρηθέντα, δὲν εὐρίσκεται ἀλλαχοῦ, εἰμὴ μόνον εἰς τὴν ἀκριβῆ καὶ πραγματικὴν τῆς ἰσημερίας δεῖξιν, ἀφ' ἧς πρέπει ν' ἀρχωνται οἱ περὶ σελήνης ὑπολογισμοί.

Δυσχεραίνων δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῇ μωρίᾳ τῶν προσεχόντων τοῖς Ἰουδαίκοις ἐθίσμασιν ἐκφράζει τὴν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ λέγων· « Καὶ πρῶτον ἀνάξιον ἔδοξεν εἶναι τὴν ἀγιοπάτην ἐκείνην ἐορτὴν τῇ τῶν Ἰουδαίων ἐπομένους συνηθείᾳ πληροῦν . . . Ἔστι γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀτοπώτατον ἐκείνους αὐχεῖν ὡς ἄρα παρεκτὸς τῆς αὐτῶν διδασκαλίας, ταῦτα φυλάττειν οὐκ ἔμεν ἱκανοί. » Ἐκ τούτου καθαρῶς δρᾶται ὅτι ὑπὸ τῆς ἐγκυκλίου ἐξελέγχεται οὐχὶ ἡ σύμπτωσης τῶν ἐορτῶν, ἀλλ' ἀξιοκατάκριτος καὶ δεισιδαίμων πρόθεσις τοῦ ἐπισθαι τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς σφαλλομένοις ἐν ταῖς ὑπολογισμοῖς, ἐξ οὗ προέρχεται ἡ δουλικὴ ὑποχώρησις πρὸς τὴν ἀλαζονείαν αὐτῶν. Εἶναι ἀληθές ὅμως ὅτι εἰς διάφορα μέρη ταύτης τῆς ἐγκυκλίου γίνεται λόγος καὶ περὶ τοῦ ὅτι διὰ ταύτης τῆς ρυθμίσεως, ἥτις φέρει εἰς ἀρμονίαν τοὺς χριστιανούς μεθ' ἑαυτῶν, εὐρίσκομεν καὶ τὸ ὠφέλημα τοῦ μὴ ἔχειν τί μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἀπὸ κοινοῦ, ἀλλὰ τοῦτο προστίθεται ὡς ἐκ περισσοῦ, ἵνα ἐνισχύσῃ ἀπλῶς τὸ προηγούμενον καὶ οὐδόλως πρὸς οὐσιώδη τινὰ σκοπὸν· γίνεται δὲ ὡς μέσον παρορμησεως καὶ προτροπῆς καὶ οὐδόλως εἰς τρόπον ἐντολῆς (19). Τοῦτο θέλει εὖρε βεβαίως ὅστις μετ' ἐπιστάσις ἐρευνήσῃ ταύτην ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς. Τὸ οὖν καθαρὸν ἐξαγόμενον ἐκ ταύτης τῆς ἐγκυκλίου εἶναι ὅτι δὲν ἀρμόζει ἡμῖν τὸ νὰ δεσμευώμεθα ἀπὸ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἐθισμῶν, εἴτε πρὸς τὸ ἐπισθαι εἴτε πρὸς τὸ μὴ ἐπισθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐν ἐλευθερίᾳ διορίζειν τὸ Πάσχα ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τοῦ ἀκριβοῦς ὑπολογισμοῦ, ἐφ' οὗ ἐστηρίχθη ὁ θεσμός, ὅστις πρὸς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀναγορεύεται δι' αὐτῆς.

Καὶ παρατηρητέον διὰ τῆς δεσμεύσεως ταύτης εἰς ποίους συνωθούμεθα συνεπίαις. Ἄς υποθέσωμεν ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἀπεφάσιζον καὶ παρεδέχοντο τὸ νέον ἡμερολόγιον· αὕτη δὲ ἡ ὑπόθεσις δὲν εἶναι ὀλοτελῶς φανταστικὴ, καθότι 23 περίπου ἔτη μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον καὶ οὗτοι παρεδέχθησαν τὴν γενομένην

(18) Εὐσεβ. ἐν βίῳ Κωνσταντ. Δ. § 18. Περὶ δὲ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ συμβαίνοντος τῆς διπλῆς ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ ἐορτάσεως, ἴδου τὰς αὐτόθι σημειώσεις τοῦ Βαλεσιῦ ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ τῶν Ἀπάντων τοῦ Εὐσεβίου, Cantabrigiae, ἢ ἐν τῇ μετατυπώσει αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Heinen Lipsiae 1830 καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν ἀναφερομένους ἄλλους συγγραφεῖς.

(19) Περὶ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ παραινέσεως καὶ ἐντολῆς ἴδου διάφορα παραδείγματα λίαν εὐστόχως καὶ καλλιπῶς διεπιστάμενα ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου ἐν τοῖς Ἀμφιλοχείοις αὐτοῦ.

τῆς ἰσημερίας διαρρύθμισιν (20), ἐπομένως δὲ εἶναι ἀπίθανον καὶ ποτε τοῦτο νὰ γίνη· τί δὲ ἤθελεν ἐκ τούτου ἐπακολουθήσει. Αἰρομένης τῆς περιπτώσεως τῆς συνεορτάσεως καὶ μὴ ἐναπολειπομένου ἑτέρου σπουδαίου καὶ σοβαροῦ λόγου πρὸς κώλυσιν τῆς διαρρύθμισεως, ἠθέλομεν καὶ ἡμεῖς ἀναγκασθῇ ἐκόντες ἀέκοντες νὰ παραιτήσωμεν τὴν ἐλαττωματικὴν ἰσημερίαν καὶ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν πραγματικὴν. Καὶ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης, καθότι καὶ οἱ ἐν Νικαίᾳ διορίζοντες, εἰσηγήσει τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, τὴν 24 τοῦ Μαρτίου ὡς ἡμέραν ἰσημερίας, παρήτησαν τὴν τότε ἐλαττωματικὴν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πραγματικὴν, ἀπὸ γὰρ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ἕως τῆς συγκροτήσεως ταύτης τῆς συνόδου παρελθόντων 369 ἐτῶν, τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον ἔπρεπε τότε κατὰ τρεῖς περίπου ἡμέρας νὰ ὀπισθοδρομῇ. Εἰ δὲ καὶ ἡ σύνοδος δὲν διέταξε τὴν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπαναγωγὴν, ἀλλ' ἐξ ἑτέρου καὶ δὲν ἀπηγόρευσεν αὐτὴν, πᾶν δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ νόμου μὴ ἀπαγορευόμενον εὐλόγως εἶναι θεμιτὸν, μάλιστα δὲ ὅταν ὁ νομοθέτης αὐτὸς ἔδωκε τὸ παράδειγμα τοῦ θεμιτοῦ.

Τὸ περὶ ἑορτάσεως τοῦ Πάσχα δὲν εἶναι ζήτημα δογματικόν, ἀλλὰ καθαρῶς διοικητικόν· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου παροδικῶς ὁμιλῶν, παρατηρεῖ ὅτι περὶ μὲν τῶν κυρίως δογμάτων ἡ σύνοδος ἐξεργάσθη διὰ τοῦ Πιστεύομεν, καθότι ἡ τῆς πίστεως διακήρυξις εἶναι ὁμολογία πράγματος προτετελεσμένου καὶ αὐθυπάρκτου, περὶ δὲ τοῦ Πάσχα διὰ τοῦ Ὅπως ἔδοξε. Τὸ οὖν «Ὅπως ἔδοξε» δύναται ἡ Ἐκκλησία νὰ εἴπῃ πάντοτε εἰς παρομοίου εἶδους περιστάσεις (21). Ἀλλὰ δὲν ἠθέλεν εἶσθαι τῆς ἀτοπίας τὸ ἐσχάτον, ἐὰν ἡμεῖς ὡς πρὸς τὸ τοιοῦτον διάδημα ἐξηρτώμεθα ἀπὸ τῆς τῶν Ἰουδαίων διακρίσεως ἐπὶ τῶν ὥρων τοῦ ἔτους καὶ καιρῶν; Καὶ τότε δὲν ἤρμυζεν ἡμῖν δεόντως ἡ τῆς συνόδου ἐπίπληξις διὰ στόματος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου τὴν δυσφορίαν αὐτῆς ἐκφραζομένης καὶ βρώτης, «ἔστι γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀτοπώτατον ἐκείνους αὐχεῖν ὡς ἄρα παρεκτός τῆς αὐτῶν διδασκαλίας ταῦτα φυλάττειν οὐ ἔμεν ἱκανοί;»

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ποῖον εἶναι τὸ συμπέρασμα ἡμῶν; Ἐφθασεν ἄρα ἡ ὥρα τοῦ νὰ παραιτήσωμεν τὸ Σωσιγενειανὸν ἡμερολόγιον καὶ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ Γρηγοριανόν (22); Πολλοὺ γὰρ καὶ δεῖ. Ἐνε-

(20) I. art de vérifier les dates ὡς ἄνωθεν.

(21) «Ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ Πάσχα, ἔδοξε τὰ ὅποτα τα γέμενα (ἔγραψαν οἱ ἐν Νικαίᾳ) τότε γὰρ ἔδοξε πάντας πείθεσθαι, περὶ δὲ τῆς πίστεως οὐκ (ἔγραψαν) ἔδοξε, ἀλλὰ οὕτως πιστεύει ἡ Καθολικὴ ἐκκλησία.» Ἀγ. Ἀθανασ. Περὶ τῶν ἐν Ἀρειμνίῳ συνόδων. Ἀπαντῶ κατὰ 2. βίου καὶ τοῦτο τὸ χωρίον.

(22) Δυνάμεθα τοῦτο ν' ἀποκαλῶμεν οὕτως Γρηγοριανόν, καθότι ἡ πρωτοβουλία καὶ ἡ ὁδηγία τῆς διαρ-

φιλοχωρήσαμεν ἡμῶς εἰς ταύτας τὰς ἀναπτύξεις διὰ νὰ δείξωμεν, ποῖος πρέπει νὰ ᾔηται ὁ ἀληθὴς καὶ κύριος λόγος τῆς ἀποχῆς ἡμῶν ὅπως τούτω καὶ μόνῳ καὶ οὐδενὶ ἑτέρῳ χρώμενοι, ἐν πάσῃ ἀπαντήσῃ, μὴ δίδωμεν ἀφορμὴν ἐμπαιγμοῦ τοῖς ὑπεναντίοις ἡμῶν. Οὗτος δὲν δύναται νὰ ᾔηται ἄλλος εἰμὴ ὁ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου ὑπ' ὄψιν ληφθεὶς, ὅτε καὶ τὸ πρῶτον, καθ' ὅσον ἐκ τῆς ἱστορίας μανθάνομεν, ἀνεκινήθη αὐτὸ τὸ ζήτημα. Ὁθεν καὶ εἰς αὐτὸν πάλιν ἀναπέμπομεν ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ ἐπανειλημμένως γράφωμεν πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὰ ἐπόμενα ἐπιφέρομεν. Ἰπάρχουσι μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν καὶ λαοί, οἵτινες δὲν εἶναι προσητοιμασμένοι νὰ δεχθῶσιν ἀσκανδάλιστως τὴν τοιαύτην μεταβολήν, ὑπάρχουσι καὶ ἕτεροι παρ' οἷς οἱ λαοπλάνοι, ἐκμεταλλεῖσθαι τὴν περίστασιν, κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτοῖς, θέλουσι παραστήσει τὸ ἀδιάφορον τοῦτο περιστατικόν ὡς ὑποταγὴν πρὸς τὸν παππισμὸν· ὑπάρχει καὶ δολίχ πολιτικὴ, ἥτις ἐπιτηδεύει τοὺς μὲν συνωθοῦσα πρὸς τὴν ἀλλαγὴν, τοὺς δὲ θαρρύνουσα πρὸς τὴν ἐμμονήν, θέλει εὖρει νέξ μέσσα πρὸς ὑπόθαλψιν τῶν διχονοιῶν καὶ προαγωγὴν τῶν κατὰ χυθονίων αὐτῆς σκοπῶν. Πρὸς ἀποσόβησιν δὲ τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν δὲν ὑπάρχει τανὺν εὐκολία παρ' ἡμῖν, ὅπως ἄπασσι αἱ ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι ἐλθοῦσαι εἰς συνεννόησιν φηρίσωσιν ἀπὸ συμφώνου τὴν τοιαύτην ἀλλαγὴν.

Ἀλλ' ἰδοὺ πηδῶσιν εἰς τὸ μέσον δολοφρονοῦντες τινὲς καὶ προκαλοῦσιν ἡμᾶς ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας εἰς τὴν ἄμεσον μεταβολήν, ἅλως καταττάτουσιν ἡμᾶς μεταξὺ τῶν βαρβάρων καὶ φανατικῶν ἀρτύοντες ταῦτα καὶ μετ' ἄλλων ἐπιθέτων τῶν συνήθως ἐνοικούντων ἐν τοῖς στόμασιν αὐτῶν, καὶ ἐνθρόνουνται ἐπὶ τούτοις καὶ ἐγκυχῶνται ὡς ἐπὶ μέγα τι. Γελοιοδέστατα εἶνε τὰ ἐγκυχήματα αὐτῶν. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια οὐδὲν κοινὸν συστατικὸν ἔχει μετὰ τῶν διοικητικῶν θεσμῶν. Καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ εἶχε πρὸ πολλοῦ καιροῦ ἀναφανῆ εἰς τῶν ἐπιστημοτέρων τῆς ἐπιστήμης φωστήρων, ὁ μέγας Νεύτων, ἀλλὰ οἱ Ἀγγλοὶ, συνετῶς ποιοῦντες ἀνέβαλλον τὴν διαρρύθμισιν τοῦ ἡμερολογίου, ὅπερ διήρκεισε ἐπέκεινα τῶν ἐκατὸν καὶ πεντήκοντα ἐτῶν, περιμένοντες ἄρμοδιώτερον καιρὸν. Διότι ἄλλως εἰσάγονται αἱ μεταβολαὶ εἰς τὰ ἐλεύθερα κράτη καὶ ἄλλως εἰς τὰ δεσποτικά, ἐπὶ τε τῶν ἐγκοσμίων καὶ

ρύθμισεως ἀνήκει τῷ βυζαντινῷ ἐκείνῳ Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾷ, ὡς ἤδη εἰδείξαμεν ἐν τοῖς προηγουμένοις καὶ οὐχὶ τῷ Γρηγορίῳ πάππῳ Ῥώμης, ἀπ' οὗ οἱ δυτικοὶ καλοῦσιν αὐτὸ Γρηγοριανόν. Καὶ περὶ τοῦ Σωσιγενείου ὡσαύτως, καθὼς περὶ τῶν ἀγαλμάτων καὶ εἰκόνων λέγομεν τοῦ Φειδίου ἢ Ῥαφαήλου ἀπὸ τῶν ἐργασαμένων καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῶν ἐντεταλαμένων αὐτά.

ἐπὶ τῶν πνευματικῶν πολιτειῶν. Ἐν ἐκείνοις μὲν ἡ δημοσία γνώμη πρέπει πρότερον νὰ πεισθῇ, ἐν τούτοις δὲ ἀνάγκη δουλικῶς νὰ ὑποκύψῃ τὸν τράχηλον αὐτῆς.

Ἀλλ' οἱ τοσοῦτον τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκριθείας κηδόμενοι ἔπρεπε νὰ στοχασθῶσιν, ὅτι καὶ ἡ ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως χρονολογία περιέχει λίαν σημαντικὸν λάθος ταττομένης τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως ἕως τέσσαρα ἢ πέντε ἔτη πρὸ τῆς ἀληθοῦς συμβάσεως, οὐδεὶς ὅμως ἐφαντάσθη ἢ φαντάζεται τὴν διαρρύθμισιν αὐτῆς (23). Καὶ πόθεν τοῦτο; Ἡ Ἐκκλησία, ἀνατολική τε καὶ δυτική, ἀπ' ἀρχῆς μεταχειρίζετο ὡς χρονολογικὸν μέτρον τὴν ἀπὸ Κοσμογονίας ἐποχὴν κατὰ τὸ κείμενον τῶν Ἑβδομήκοντα, ὅπερ πολὺ δὲν παραλλάττει τοῦ ἑβραϊκοῦ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς. Ἀλλ' ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸν 5. αἰῶνα Διονύσιος ὁ καλούμενος μικρὸς, ἐν ταῖς χρονολογίαις αὐτοῦ μεταχειρισθεὶς τὴν ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως ἐποχὴν, ἔδωσε πρώτην ἀφορμὴν εἰς τὴν συνῆθειαν αὐτὴν. Τοῦ χρόνου προϊόντος αὕτη ἐπεκράτησε καθ' ὅλην τὴν Δύσιν, ἐν δὲ τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς κατὰ μικρὸν ἀνεπαισθήτως εἰσέφρησε καὶ παρ' ἡμῖν. Ἀλλ' ὅτε Διονύσιος ὁ μικρὸς κατήρχετο τῆς τοιαύτης συνθεσίας, ἡ ἐπιστήμη ἅπασα εὕρισκετο συγκεντρωμένη ἐν ταῖς Ἀνατολαῖς, καὶ οὐχὶ μόνον τότε ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν μεταγενεστέρων μικρὸν τι πρὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου ἐποχῶν διὰ τοῦτο ἡ καινοτομία αὕτη ὑπελογίσθη εἰς τρόπον τοσοῦτον σφαλερὸν, ὥστε καὶ νὰ συμβῇ ἡ σημαντικὴ διαφορὰ τῶν 4 ἢ 5 ὡς εἴπομεν ἑτῶν. Τίς δὲ δύναται ν' ἀμφιδάλλῃ, ὅτι ἐὰν τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐλάμβανε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν Βυζαντίῳ, ἤθελεν εἶσθαι καὶ βεβαίως ἐλεύθερον ἐλαττώματος παντός; Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἡ ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια παραβλέπεται ἐπὶ τούτου τοῦ ἀντικειμένου εἰς τοιοῦτον σημαντικὸν βαθμὸν, τί παράδοξον ἐὰν ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἡ διαρρύθμισις ἀναβάλλεται εἰς ἀόριστον καιρὸν. Τῆς ὥρας ὅμως ἐκείνης ἐπαλθούσης οὐδὲν ἕτερον ἔχομεν νὰ πράξωμεν εἰμὴ νὰ εἴπωμεν τὸ τοῦ λογίου « Λαμβάνω τὸ ἐμὸν ὄπου τὸ εὖρω », συμπληροῦντες ὅμως τοῦτο εἰς τὸ ἐντελές « καὶ ὅταν εὐαρεστηθῶ. » (24)

(23) H. Wallon De la croyance due à l'Évangile, l. 2. ch. 4 καὶ G. D'Eichal, Les Évangiles, v. I. Annexe I. Ὁ δὲ Βαρώνιος ἐν τοῖς Χρονικοῖς αὐτοῦ προσπαθὼν νὰ ὑποκρύψῃ τὸ τοιοῦτον λάθος, καὶ οὐχὶ ἐξ ἀπροσεξίας, ὡς θελεῖ ὁ ἀδελφὸς Φλωρῆς, περιπίπτει εἰς πλῆθος χρονολογικῶν ἀμαρτημάτων. ἑρμ. Fleury, Hist. Eccl. Preface § 8. — Anecdotes Andreæ Mangendi in Annales Baron. 25 — Lucubrations Causabonis in Annales Baronii p. 33. Ἀμφότερα Lugduni Batavorum 1779.

(24) Ὁ Κόμης Δ. Τολστόης ἐν τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ συγγράμματι ἀναφέρει ὅτι ἐπεὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας Στέ-

Εἰς πᾶσαν οὖν ἄωρον ἀπόπειραν μεταξὺ τῶν εἴτε νόμῳ εἴτε ἔργῳ αὐτοκεφάλων ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς εἰσχωγὴν τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, οὐδὲν ἕτερον βλέπομεν, εἰμὴ παιδαριώδη φιλοτιμίαν τῶν τὰ πολιτικά διεπουσῶν ἀρχῶν, ἵνα φανῶσιν, ὅτι διὰ τούτου δῆθεν προβαίνουν εἰς τὸν πολιτισμὸν, πράγματι ὅμως καθισταμένων εὐτελεῶν ὀργάνων πρὸς διχοστασίαν τῶν ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν. Εἶδομεν, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη, τοὺς Προτεστάντας τῆς ἄνω Γερμανίας, οἵτινες καθ' ἅπαντας τοὺς κλάδους τῶν ἐπιστημῶν καὶ μαθημάτων ὑπερτεροῦσι τοὺς κατοίκους τῆς μεσημβρινῆς, καίτοι εὕρισκοντας ἄλλον ὑπολογισμὸν ὀρθότερον πρὸς διαρρύθμισιν τοῦ ἡμερολογίου, νὰ ὑπενδίδωσιν ὅμως χάριν τῆς ἐθνικῆς καὶ τῆς χριστιανικῆς ἁρμονίας πρὸς τοὺς τελευταίους αὐτούς. Ἴδου διὰ τίνας περιχωγῆς προάγεται ὁ ἀληθὴς πολιτισμός;

Περαινόντες τὴν παροῦσαν ὁμιλίαν κρίνομεν εὐλογον ἐν συνόψει πρὸς τοὺς ἀνατολικούς λαοὺς νὰ ὑπεθυμίσωμεν ὅτι, ὡς ἐν τοῖς τελευταίοις ἐλέγομεν, ἐν τῷ Πάσχα τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτάσεως ἐν τοῖς ἔθροις καθ' οἷς τίθεται, δηλαδὴ καθόσον ἀφορᾷ τὴν Ἰσημερίαν, δὲν εἶνε ζήτημα κυρίως ἐκκλησιαστικόν, καθὼ οὐσιωδῶς ἐπιστημονικὸν ἀπ' ἐναντίας, τὸ τῆς Συνεορτάσεως ἐγγίζον τὴν χριστιανικὴν συνείδησιν εἶνε λίαν καίριον καὶ σημαντικόν. Ἡ ἐν Νικαίᾳ Α'. οἰκουμένη συνάδος συνεκλήθη μὲν πρὸς ἐκδίκασιν τοῦ Ἀρειανισμοῦ, ἀλλὰ συνάμα καὶ πρὸς ἐπίσημον διαρισμὸν τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς, ἵνα διὰ τούτου πύσωσιν αἱ διαφοραί καὶ τὰ ἐκ τούτων ἀποπήματα μεταξὺ ὁμοδοξούντων χριστιανῶν. Τοῦτο ἐξάγεται ἐναργέστατα ἀπὸ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐγκυκλίου. « Τί γὰρ ἡμῖν κάλλιον, λέγει αὕτη πρὸς τὰς ἅπαντας τοῦ ἁγίου ἐκκλησίας καὶ τοὺς ὁσίους ἐπισκόπους αὐτῶν, τί δὲ σεμνότερον ὑπάρχει διυλίσσεται, τοῦ τὴν ἑορτὴν ταύτην παρ' ἧς τὰς τῆς ἀθανάσιος εὐλόγησεν ἐλπιδας, μὴ τάξει καὶ φανερῶ λόγῳ παρὰ πᾶσιν ἀδικηπτότως φυλάττεσθαι; . . . » Πρὸς τούταις κακεῖνο πάρεστι συνορᾶν, ὡς ἐν τηλικούτῳ πράγματι καὶ τοιαύτῃ θρησκείᾳ ἑορτῇ διαφωνία ὑπάρχειν ἐστὶν ἀθέμιτον. Μίαν γὰρ ἑορτὴν, τὴν τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας ἡμέραν, τοῦτέστι τὴν τοῦ ἁγιοτάτου πάθους ὁ ἡμέτερος παρέδωκε σωτῆρ, καὶ μίαν εἶναι τὴν καθολικὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν βεβούληται, ἧς εἰ καὶ τὰ μέλη:

φανος Βαθόρης εἰσήγαγε τὸ νέον Χρονολόγιον παρὰ Αατίνους ἐν Λιβουριανῇ δὲν ἐξέτεινε τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ καὶ παρὰ τοῖς Ὀρθοδόξοις εἰμὴ ἀφοῦ πρῶτον ἀπέτυχε τῆς συναινέσεως τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τῷ 1387 ἀλλὰ δὲν ἐξακριβοῦ πόθεν ἀρύεται ταύτην τὴν πληροφορίαν. Le Catholicisme romain en Russie, par le Comte Dmitri Tolstoï. t. I. p. 195.

» στα εἰς πολλοὺς καὶ διαφόρους τόπους τὰ μέρη
 » διήρηται, ἀλλ' ὁμοῦς ἐν πνεύματι τουτέστι τῷ
 » θεῷ βουλήματι θάλλεται. Λογισάσθω δ' ἡ τῆς
 » ὑμετέρας ὁσιότητος ἀγγίνοια ὅπως ἐστὶ δεινόν τε
 » καὶ ἀπρεπὲς κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ἐτέρους μὲν
 » ταῖς νηστεύαις σχολάζειν, ἐτέρους δὲ συμπόσια
 » συντελεῖν, καὶ μετὰ τὰς τοῦ πάσχα ἡμέρας, ἄλ-
 » λους μὲν ἐν ἑορταῖς καὶ ἀνέσεσιν ἐξετάζεσθαι, ἄλ-
 » λους δὲ ταῖς ὀρισμέναις ἐκδιδύσθαι νηστεύαις. Διὰ
 » τοῦτο γοῦν τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως τυ-
 » χεῖν, ὡς πρὸς μίαν διατύπωσιν ἄγεσθαι τοῦτο ἡ
 » θεία πρόνοια βούλεται, ὡς ἔγωγ' ἅπαντας ἡγοῦ-
 »μαι συνορᾶν. » Ἡ ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐορ-
 » τασαίς τοῦ ἁγίου Πάσχα εἶνε ὁ σκοπὸς τοῦ θεσπί-
 » σματος, τῆς πρώτης Συντακτικῆς τοῦ χριστιανι-
 » σμοῦ συνελεύσεως, ὁ δὲ αὐθεντικὸς ὁρισμὸς τῆς ἡ-
 » μέρας ταύτης εἶνε τὸ μέσον δι' οὗ φθάνομεν πρὸς τὴν
 » σκοπόν. Ἀλλὰ ποῦ ποτὲ, ἐρωτῶμεν πάντα ἔμφορα,
 » ποῦ ποτὲ ἠκούσθη ὅτι χάριν τοῦ μέσου περιφρονεῖται
 » ὁ σκοπός; Ἡ μήπως ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς παραλογίας
 » δὲν ὑποκρύπτονται τάσεις ἄφρονος αὐτομολίας;

Ταῦτα ἐγράφησαν πρὸς σύστασιν τῆς συμπνοίας
 καὶ ἀρμονίας μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν.
 Αὗται μέχρι τῆς νῦν, κἄν τε ἐν σαθροῖς ἐνίοτε ἡ πο-
 » ταποῖς σκεύειν, αὗται ὁμοῦς ἐτήρησαν τὴν ἀληθῆ
 » ἰδέαν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὴν καθάραν ἔννοιαν τοῦ
 » καθολικισμοῦ. Εἰς ταύτην ἤδη πλησιάζει νὰ προσ-
 » ἔλθῃ καὶ ἡ ἐσπερία Εὐρώπη, ὡς πάντα τὰ συμβαί-
 » νοντα καὶ πᾶσαι αἱ ἐκ τούτων προαισθήσεις τοῦτο
 » προαγγέλλουσι πικρῶς. Καταπίπτει τὸ σκότιον
 » καὶ ἀποτρόπαιον γέννημα τῶν βαρβαρικῶν ἐποχῶν.
 » Ἡμεῖς δὲ οἱ παντὸς ἔθνους καὶ φυλῆς ἀνατολικοὶ ἄ-
 » φρου παρ' αὐτοῦ ἡ καὶ ἐξ αὐτοῦ, τοσαῦτα τοσούτους
 » ἀγῶνας, τὸ μέγα μαρτύριον καὶ πολέμους καὶ εἰς-
 »βολὰς καὶ ἐρημώσεις καὶ καταδουλώσεις καὶ διωγ-
 » μούς καὶ σφαγὰς καὶ τὰ πάνδεινα πάντα, καρτερι-
 » κῶς μέχρι τοῦδε ὑπεμείναμεν, ἡμεῖς ἐν τῇ ὥρᾳ ταύ-
 » τη νὰ λειποτακτῆσωμεν!! Ἰδοὺ, τώρα ἐν ταῖς ἐ-
 »σχάτοις ὁ ἡγεμὼν τοῦ σκότους βεβηλῶν τὰ ἱερὰ διὰ
 » τῶν ἀσεβῶν καὶ μισητῶν τὰς ἀληθείας μετὰ τοῦ
 » ψεύδους, ἐξέδοτο τὸ ὀριστικὸν πρόγραμμα τῆς ἐ-
 »πάρσεως αὐτοῦ. Ἀναγκαῖον ἦτο καὶ τοῦτο, ἵσως ἐκ
 » θείας προνοίας, ἵνα καὶ εἰς τὰς μᾶλλον πεπωρω-
 » μένας διανοίας καταφανὲς γένηται τὸ αἶσχος τῆς
 » παλαιᾶς ἀποστασίας αὐτοῦ. Ἀλλ' οὕτω πληρωθέν-
 » τος τοῦ δεινοῦ, ἰδοὺ ἡ χριστιανικὴ συνείδησις παν-
 » ταχοῦ ἐγείρεται καὶ δυσφορεῖ κατὰ τῆς ὕβρεως καὶ
 » προσδέχεται καὶ εὐαγγελίζεται τὴν ὥραν τῆς κα-
 » ταπτώσεως αὐτοῦ. Προσῆγγικεν ἤδη αὕτη. Στῶμεν
 » καλῶς.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΛΑΜΠΡΥΛΛΟΣ.

ΑΙ ΔΥΟ ΕΞΑΔΕΛΦΑΙ.

ΔΙΗΓΗΜΑ ΝΑΥΤΙΚΟΝ

ὑπὸ

G. DE LA LANDELLE.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ).

(Συνέχ. Ἰδε συλλ. 364.).

Β'.

Ὁ ἱατρὸς Ἐστουρζώ, ἀνὴρ μικρόσωμος, ῥοδοκό-
 » κινος καὶ εὐθυμος, γαστρονόμος καὶ φίλος τῆς εὐ-
 » ζωίας, φημίζεται ὁ κάλλιστος τῶν συναδέλφων, ὁ
 » ὑποχρεωτικώτατος τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ χαρὰ τῶν
 » ἐπιτελείων ὧν ἀποτελεῖ μέρος. Οἱ ἀξιωματικοὶ εἶ-
 » ναι εὐτυχεῖς ἔχοντες αὐτὸν συνδαιτυμόνα. Ἄμα με-
 » τεωρισθέντος τοῦ πλοίου, ἀνοίγει ἀνεξάντλητον σάκ-
 » κον ἀνεκδότων καὶ διηγημάτων μᾶλλον ἢ ἥτιον
 » σκανδαλωδῶν, ἀλατίζων αὐτὰ διὰ σχολίων ὡς ἐπὶ
 » τὸ πλεῖστον ἥκιστα εὐμενῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφάνη
 » χρήσιμος πρὸς πάντα, οὐδένα ἔχει ἐχθρόν· εἶναι ὁ-
 » μως ἀληθές ὅτι καὶ οὐδένα στενὸν ἔχει φίλον. Ἡ
 » φλυαρία του ἐγένετο πολλάκις αὐτῷ παραίτιος δυσ-
 » ἀρέστων περιπλοκῶν, τὰς ὁποίας πρῶτος κύτος
 » μετέτρεψεν εἰς γελοίας. Ὅπως δ' εἶναι ἀδύνατον νὰ
 » μεταβάλῃ τις τὴν φύσιν, οὕτως ἀδύνατον εἶναι καὶ
 » νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἱατρὸν Ἐστουρζώ τοῦ νὰ ὁμιλήτῃ
 » καὶ διηγητῇ τι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν.

Ἀπαλλάττομεν τὸν ἀναγνώστην τῆς μακρᾶς καὶ
 » κωμικῆς ἱστορίας ἧς ἐδωρήσατο, καθ' ὁδὸν, τὴν
 » πρώτην ἐκδοσιν εἰς τὸν Μονταίγλὼν καὶ τὸν Ἑρνέ-
 » στον Πορταντὶκ, οἵτινες, βεβυθισμένοι ἀμφότεροι εἰς
 » σκέψεις, οὐδὲ λέξιν ἤκουσαν.

« Ὀρκαϊότατον! λαμπρότατον! κωμικώτατον!
 » εἶπε τελειόνων τὴν διήγησιν.

— ὦ! ναί, τῷ ὄντι, » ἐψιθύρισαν οἱ δύο σύν-
 » τροφοὶ ἐμβαίνοντες ταυτοχρόνως εἰς τὴν τελευταίαν
 » λέμβον τῆς Δάφνης.

Ἐν τούτοις ἡ ἀνεξάντλητος εὐθυμία τοῦ ἱατροῦ
 » δὲν κατῃνιάσθη.

Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ δόκιμοι τοῦ δρόμωνος
 » ἐπλήρουν τὴν θάλαμον τῆς λέμβου· ὁ μὲν εἶχε κα-
 » τάλιπει ἀδελφὴν ἐκπνέουσιν, ὁ δὲ πατέρα ὀγδοη-
 » κοντούτη· πάντες δ' ἦσαν συγκεινημένοι ἐκ τῶν
 » τελευταίων ἀποχαιρετισμῶν· μόνος ὁ ἱατρὸς Ἐ-
 » στουρζώ ἐδημηγόρει καὶ ἐγέλα.

Παρὰ τὸν φροντιστὴν ἐκάθητο ὁ πυράρχης τοῦ
 » δρόμωνος, ἔχων φυσιογνωμίαν ἀνδρικὴν, ἡλιόκαυ-
 » στον, φέρουσαν ἰχνη εὐλογίας καὶ πληγῶν καὶ κυ-
 » νᾶ στίγματα πυρίτιδος. Ὁ Μαστρο-Ματθαῖος, ὡς
 » ὠνομάζετο, εἶχεν ἀξιωθῇ, ἕνεκα τῆς ἀσχημίας του,